

Satversmes tiesa par neatbilstošu Satversmei atzīst normu, kas liedz juridiskai personai saņemt atlīdzinājumu par nemantisku kaitējumu

2012. gada 6. jūnijā Satversmes tiesa ir pieņēmusi spriedumu lietā Nr. 2011-21-01 „Par Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu atlīdzināšanas likuma 8. panta otrās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta trešajam teikumam”.

Par valsts pozitīvo pienākumu garantēt personas tiesības uz taisnīgu atlīdzinājumu

Apstrīdētā norma

Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu atlīdzināšanas likuma 8. panta otrā daļa noteic, ka juridiskajai personai (komersantam) ir tiesības uz atlīdzinājumu tikai par personisko kaitējumu, kas nodarīts tās darījumu reputācijai, komercnoslēpumam un autortiesībām.

Lietas fakti

Pieteikuma iesniedzēja – Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta, tiesvedībā atrodas lieta, kuras ietvaros biedrība „Daugavas vanagi Latvijā” ir apstrīdējusi Rīgas pilsētas izpilddirektora lēmumu aizliegt rīkot gājienu un lūgusi atlīdzināt personisko un morālo kaitējumu – katru 5 000 LVL apmērā. Administratīvā rajona tiesa ir atcēlusi izpilddirektora lēmumu, taču prasību par kaitējuma atlīdzību, pamatojoties uz apstrīdēto normu, noraidījusi.

Pieteicējs – Augstākās tiesas Senāts – uzskata, ka apstrīdētajā normā ietvertais tiesiskais regulējums ir personas tiesības nepamatoti ierobežojošs. Senāts, atsaucoties uz Satversmes tiesas judikatūru, kurā nostiprināta atziņa, ka tiesības uz atlīdzību ir vispārēja garantija, norāda, ka praksē šīs tiesības tas uzlūko kā efektīvu tiesību aizsardzības līdzekli. Savukārt apstrīdētā norma ierobežojot šo tiesību izmantošanu, tādējādi pretēji Satversmes 92. panta trešajā teikumā minētajam neļaujot tiesām izvērtēt konkrētos apstākļus, lai apsvērtu, vai ir noticis nepamatots tiesību aizskārums, kas rada personas tiesības uz atbilstīgu un taisnīgu atlīdzinājumu.

Nemot vērā iepriekš minēto, Senāts lūdz Satversmes tiesu izvērtēt apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 92. panta trešajam teikumam, kas noteic, ka nepamatota tiesību aizskārums gadījumā ikvienam ir tiesības uz atbilstīgu atlīdzinājumu.

Tiesas secinājumi un lēmums

Par Satversmes 92. panta trešā teikuma tvērumu

Satversmes tiesa, interpretējot Satversmes 92. panta trešo teikumu, ir atzinusi, ka cilvēka pamattiesību aizsardzība kā viena no tiesiskas valsts svarīgākajām garantijām nosaka valsts pienākumu nodrošināt efektīvu aizsardzību ikvienam, kura tiesības ir pārkāptas. Šī norma ietver vispārēju garantiju – ja valsts ir pārkāpusi indivīda tiesības, tam ir tiesības uz atlīdzību [6].

Interpretējot Satversmes 92. panta trešajā teikumā ietverto jēdzienu „atbilstīgs atlīdzinājums”, tiesa uzsvēra, ka ir būtiski ievērot, lai šīs pamattiesības tvērums netiktu nepamatoti sašaurināts un attiecināts vienīgi uz mantisko tiesību jomu vai zaudējumu atlīdzību. Jēdziens „atbilstīgs atlīdzinājums” visupirms ir interpretējams kā jebkuram tiesību aizskārumam atbilstošs gandarījums, kas aptver gan zaudējumu atlīdzināšanu, gan arī nemantiskā (morālā un personiskā) kaitējuma kompensēšanu [6].

Satversmes tiesa norādīja, ka Satversmes 92. pants nosaka būtisku tiesiskas valsts pamatpienākumu – izveidot juridisku mehānismu, ar kura palīdzību ikviena persona, kuras tiesības ir prettiesiski aizskartas vai pārkāptas, spētu panākt efektīvu savu tiesību aizsardzību. Savukārt Satversmes 92. panta trešais teikums konkretizē noteiktu tiesību uz taisnīgu tiesu aspektu, nosakot, ka viens no tiesas pamatuzdevumiem ir piešķirt atbilstīgu atlīdzinājumu par nepamatotu tiesību aizskārumu [7].

Par apstrīdētās normas tvērumu

Izmantojot vairākas tiesību normas tulkošanas metodes – gramatisko, vēsturisko un sistēmisko – Satversmes tiesa secināja, ka apstrīdētā norma ļauj tiesai piešķirt juridiskajai personai kompensāciju par tai nodarīto personisko kaitējumu tikai trīs gadījumos: ja kaitējums nodarīts tās darījumu reputācijai, komercnoslēpumam vai autortiesībām [8.3].

Par fiziskām un juridiskām personām piemītošo interešu aizsardzības apjomu

Satversmes tiesa norādīja, ka Satversme neliedz likumdevējam noteikt pamatotas atšķirības starp minēto personu grupām, atzīstot fiziskajai personai tādas tiesības, kuras nepiemīt juridiskajai personai. Tomēr tiesiskajās attiecībās līdztekus fiziskajām personām piedalās arī juridiskās personas un valsts vara juridisko personu tiesības var nepamatoti aizskart līdzīgi kā fizisko personu tiesības. Tādēļ vispārīgs pieņēmums, ka juridisko personu pamattiesību aizsardzība būtu īstenojama mazākā apmērā, var novest pie patvaļīgas likumdevēja rīcības un apdraudēt pamattiesību visaptverošo iedarbību [9].

Tāpat tiesa secināja, ka valsts publisko tiesību jomā atbild ne tikai par fiziskajai personai un juridiskajai personai nodarītajiem zaudējumiem, bet arī par nemantisko kaitējumu [9].

Satversmes tiesa atzina – tā kā pulcēšanās brīvība ir atzīta par konstitucionāla ranga vērtību, valsts varas pienākums ir nodrošināt tās efektīvu īstenošanu. Attiecīgās tiesības vienlīdz aizsargā gan atsevišķas privāto tiesību fiziskās personas, gan arī atsevišķas privāto tiesību juridiskās personas [10.1].

Satversmes tiesa norādīja, ka izskatāmajā lietā biedrība un fiziskā persona atrodas salīdzināmā situācijā. Valsts vara ar savu nepamatoto rīcību vienlīdz lielā mērā var aizskart gan juridisko personu, gan arī fizisko personu tiesības. Proti, valsts vara publiski tiesiskajās attiecībās, piemēram, ar administratīvo aktu vai iestādes faktisko rīcību, vienlīdz iedarbojas uz abām minēto personu grupām [10.1].

Satversmes tiesa atzina, ka nebūtu pamatoti Satversmes 92. panta trešo teikumu interpretēt tādējādi, ka tas atsevišķos gadījumos ļautu publisko tiesību subjektu pilnībā atbrīvot no pienākuma kompensēt juridiskajai personai nodarīto nemantisko kaitējumu. Šādā gadījumā privāto tiesību

juridiskā persona nonāktu ievērojami sliktākā tiesiskajā situācijā salīdzinājumā ar fizisko personu. Tāpat nebūtu pamatoti uzskatīt, ka izsmeljoša vai noslēgta uzskaitījuma ietvaros likumdevējs spētu paredzēt visas iespējamās situācijas, kurās varētu tikt nodarīts kaitējums juridiskās personas nemantiskajām tiesībām [10.2].

Par atbilstīga atlīdzinājuma saturu

Satversmes tiesa norādīja, ka Satversmes 92. panta trešajā teikumā ietvertais termins „atbilstīgs atlīdzinājums” nav interpretējams tādējādi, ka ar to būtu saprotams tikai naudas maksājums. Minētais termins ietver jebkuru taisnīgu gandarījumu, kas konkrētajā tiesiskajā situācijā ir samērojams ar personas tiesību aizskārumu. Tādējādi, ņemot vērā, piemēram, tiesību pārkāpuma veidu vai raksturu, apdraudēto tiesisko interesi, aizskarto tiesisko subjektu vai nodarītā kaitējuma smagumu, „atbilstīgs atlīdzinājums” var izpausties arī nemantiskā veidā [11.1].

Satversmes tiesa atzina, ka Satversmes 92. panta trešais teikums ļauj tiesai, balstoties uz racionāliem juridiskiem apsvērumiem, izlemt visus jautājumus, kas skar atbilstīga atlīdzinājuma noteikšanu. Šādas tiesas rīcības pamats ir nevis likumdevēja tiesībpolitiskā izšķiršanās, bet gan Satversmē noteiktās taisnīgas tiesas garantijas [11.3].

Par tiesībām noteikt atbilstīgu atlīdzinājumu

Satversmes tiesa norādīja, ka tieši administratīvajām tiesām, tostarp, Senātam ir vislabāk zināmi konkrētas lietas faktiskie un tiesiskie apstākļi, kas liecina par tādu personas tiesību vai interešu esamību, kuras būtu nepieciešams aizsargāt, piešķirot atbilstīgu atlīdzinājumu. Tāpat arī tiesai ir vislabākās iespējas novērtēt, cik lielā apmērā nosakāms atbilstīgs atlīdzinājums konkrētajā lietā. **Apstrīdētā norma nedod tiesai iespēju nodrošināt personai taisnīgas tiesas garantijas un piešķirt atbilstīgu atlīdzinājumu par tās pamattiesību nepamatotu aizskārumu, līdz ar to likumdevējs, pieņemot apstrīdēto normu, nav pilnībā izpildījis no Satversmes 92. panta izrietošo pienākumu, un šis apstāklis ir novedis pie minētās Satversmes normas pārkāpuma [12].**

Satversmes tiesa atzina Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu atlīdzināšanas likuma 8. panta otrās daļas vārdu „tikai” par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 92. pantam un spēkā neesošu no šīs normas pieņemšanas dienas.

Par brīdi, ar kuru apstrīdētā norma zaudē spēku

Satversmes tiesa nolēma, ka apstrīdētās normas atzīšana par spēku zaudējušu no tās pieņemšanas brīža attiecībā uz pieteicēju administratīvajā lietā šajā gadījumā ir vienīgā iespēja aizsargāt tā pamattiesības. Taču nevarot izslēgt iespējamību, ka vēl kāda privātpersona savu aizskarto pamattiesību aizsardzības nolūkā ir vērsusies administratīvajā tiesā, tā atzina, ka apstrīdētā norma attiecībā uz visām tām personām, kas ir uzsākušas savu aizskarto tiesību aizstāvēšanu, zaudē spēku no tās pieņemšanas brīža [13].

Lai apstrīdētās normas piemērošana līdz tās grozīšanai un jaunās redakcijas spēkā stāšanās dienai neradītu personām Satversmē noteikto pamattiesību aizskārumu, šo normu valsts pārvaldes iestādēm un tiesām uzlikts par pienākumu piemērot atbilstoši Satversmes 92. pantam, uz to pēc

analoģijas attiecinot atvērtu aizsargājamo nemantisko tiesību un interešu uzskaitījumu, kas ietverts Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu atlīdzināšanas likuma 8. panta pirmās daļas vārdos „vai citām nemantiskajām tiesībām vai ar likumu aizsargātajām interesēm” [13].

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams, tas stājas spēkā tā publicēšanas dienā. Sprieduma teksts ir pieejams arī Satversmes tiesas mājas lapā.

Relīze sagatavota ar mērķi veicināt izpratni par Satversmes tiesā izskatāmajām lietām. Tā nav uzskatāma par nolēmuma daļu un nav saistoša Satversmes tiesai. Spriedumi, lēmumi un cita informācija par Satversmes tiesu atrodama tiesas mājas lapā www.satv.tiesa.gov.lv.

Satversmes tiesa
tiesa@satv.tiesa.gov.lv
67210274